

میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین جانبازان بنیاد شهید وامور ایثارگران شهری

پژمان احمدی*

دکتر سید احمد حسینی**

تاریخ دریافت: ۸۹/۶/۵

تاریخ پذیرش: ۹۰/۳/۳

چکیده

اعتماد اجتماعی، بستر تعاملات اجتماعی و کانون اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است. توجه به اعتماد اجتماعی ایده جدیدی نیست بلکه جریان فکری چند قرنی است. جامعه جدید به دلیل برخورداری از ویژگی‌های منحصر به فردی چون گستردگی و تنوع جوامع، پیچیدگی نهادها، افزایش ابهام و غریبه

*. کارشناس ارشد برنامه ریزی رفاه اجتماعی از دانشگاه علامه طباطبائی.

** . استادیار مددکاری اجتماعی دانشگاه علامه طباطبائی.

بودن نسبت به محیط اجتماعی، توجه به اعتماد اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی را واقعیتی جدی نموده است. برای بررسی دقیق اعتماد اجتماعی در سه بعد اعتماد درون گروهی، برون گروهی و اعتماد تعمیم یافته به روش پیمایش از ۳۱۹ نفر از افراد جانباز بالای ۲۵ درصد بنیاد شهید و امور ایثارگران شهرستان ری در سه گروه ۲۵ تا ۴۹ درصد، ۵۰ تا ۶۹ و ۷۰ درصد که به روش نمونه گیری طبقه‌ای متناسب و سپس تصادفی ساده انتخاب شده بودند، اطلاعات جمع آوری گردید. در این مقاله عوامل مرتبط با اعتماد اجتماعی مانند: میزان دینداری، عام گرایی، تعاملات اظهاری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و درصد جانبازی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان داد که اعتماد تعمیم یافته، با توجه به دو بعد دیگر، یعنی اعتماد به درون و برون گروه که اعتماد بین شخصی است کمی پایین تر است. در مجموع، جانبازان از اعتماد اجتماعی متوسط به بالایی برخوردار هستند.

بین میزان دینداری، عام گرایی، تعاملات اظهاری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و درصد جانبازی با اعتماد اجتماعی پاسخگویان رابطه معناداری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: اعتماد اجتماعی، سرمایه اجتماعی، جانباز، درصد جانبازی، دینداری، عام گرایی، تعاملات اظهاری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی.

مقدمه

یکی از مهمترین مولفه‌های سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی می‌باشد. اعتماد اجتماعی در روابط و تعاملات انسانی نقش حیاتی ایفا می‌کند، از سطح خرد (خانواده) گرفته تا سطح کلان (جامعه) و حتی فراتر از آن (جهانی) اعتماد اجتماعی تسهیل‌گر روابط انسانی است.

اعتماد برای روابط انسانی حضوری دائمی و اجتناب ناپذیر است و بدون عنصر اعتماد و معنای مشترک، برقراری روابط اجتماعی پایدار امکان پذیر نیست. بدون

اعتماد، زندگی اجتماعی روزمره‌ای که آن را مسلم و بدیهی می‌پنداریم، غیر ممکن می‌شود و همچنین بدون وجود اعتماد، ارتباط یا برقرار نمی‌شود، یا در صورت لزوم، بسیار محدود، بدبینانه، شکننده و کاملاً محتاطانه برقرار می‌شود.

اعتماد از شاخصهای مهم در جامعه تلقی می‌شود، که کاهش آن می‌تواند زمینه را برای رشد نابسامانی و بی‌نظمی‌ها و رشد جرائم و انحرافات در جامعه فراهم سازد. اعتماد یکی از عناصر جامعه مدنی است و می‌تواند به عنوان عاملی در جهت تعامل بین افراد جامعه و ارکان دولت تلقی شود. حضور فرد فرد مردم در یک جامعه و همکاری و مشارکت در امور به میزان اعتماد متقابل بین آنها و ارکان مختلف حکومت بستگی دارد. بنابراین اعتماد امری است که می‌تواند نقش موثری در توسعه و پیشرفت یک کشور ایفا نماید. (زتومکا، ۱۳۸۴: ۱۳)

پژوهش حاضر در مورد میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین جانبازان می‌باشد. جنگ به عنوان یک پدیده خانمانسوز، هر از چند گاه بر ملتی تحمیل می‌شود که کشور ما نیز از این امر مستثنی نبوده و برای حفظ تمامیت ارضی کشور و دفاع از نوامیس ملت، بخشی از جامعه به عنوان نیروهای مدافع و رزمنده برای مقابله با تجاوز، پیشقدم شدند و در این اقدام و تلاش ارزشمند در حقیقت با ارزش‌ترین داشته خود یعنی سلامتی و حیاتشان را تقدیم جامعه کردند. و بخش قابل توجهی از آنها به درجه ایثارگری و جانبازی نائل شدند، بنابراین جانبازان به عنوان یک گروه اجتماعی که تقریباً قشر بزرگی را در جامعه تشکیل می‌دهند تاثیر زیادی بر دستگاه مشروعیت نظام دارند. زیرا جانبازان در گذشته نه چندان دور به دوستان، همسایگان، آشنایان، نهادها، سازمانها و مسئولین و... اعتماد خوبی داشته‌اند و بدون هیچ گونه تعهد و تضمینی از خودشان گذشتند و خانه و خانواده خود را رها کرده و به دوستان، همسایگان و آشنایان سپرده و به ندای مسئولین جواب مثبت دادند. حال اگر جانبازان به یکدیگر و یا به نهادها و اصناف اعتماد نداشته باشند، مسلم است که در حال و آینده به جهت اعتماد جامعه چندان اوضاع مساعدی نخواهد داشت.

از آن جا که اعتماد و حسن ظن افراد در روابط اجتماعی یکی از ضروریات ایجاد پیوستگی و انسجام اجتماعی است پس سنجش و تعیین آن در بین اقشار مختلف و به ویژه در مورد جانبازان می‌تواند ما را از وضعیت نظم و انسجام جامعه آگاه سازد.

طرح مساله

اعتماد اجتماعی، بستر تعاملات اجتماعی و کانون اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است. اعتماد را می‌توان یک نگرش مثبت نسبت به فرد یا امری خارجی دانست. که دارای ابعاد گوناگونی است و آن را باید یک مقوله اجتماعی تلقی نمود. اعتماد در جریان فرآیند جامعه پذیری آموخته می‌شود، بنابراین یکی از ابعاد اعتماد بعد اجتماعی است. اعتماد اجتماعی در بین افراد مولفه مهمی است که لزوم شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی افراد و در نتیجه روابط بین آنها می‌باشد. گرانووتر معتقد است هنگامی که توافقاتی در چارچوب بزرگتر از روابط شخصی و شبکه‌های اجتماعی حاصل می‌شود اعتماد ایجاد شده و انگیزه تخلف از مقررات رنگ می‌بازد (ناطق پور، ۱۳۸۴: ۶۳).

اعتماد تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی و کاهش دهنده هزینه مذاکرات و مبادلات بوده و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقشی تعیین‌کننده داشته و عنصری مهم برای حیات اجتماعی به حساب می‌آید.

به نظر آیزنشتات مهمترین مسئله نظم اجتماعی برای دورکیم و تا حدودی تونیس، اعتماد و همبستگی اجتماعی بوده است، یعنی اینکه بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست.

اصولاً در علوم اجتماعی زمانی پدیده‌ای مساله دار تلقی می‌شود که فراگیر واز شمولیت بالایی برخوردار باشد. از کوچه و بازار که می‌گذریم یا خریدهای روزمره‌ای را که انجام می‌دهیم عبارت‌های ساده اما بسیار پر محتوا را از زبان افراد مختلف می‌شنویم به عنوان نمونه: درجاها و مکانهای گوناگون ما و شما این گفته‌ها را شنیده و

دیده‌ایم که: «در این دور و زمانه نمی‌توان به کسی اعتماد کرد»، «من دیگر به این چشمانم هم اعتماد ندارم» و... مطالعه میدانی انجام شده ای با عنوان طرح همایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌ها (۱۳۷۹) در ۲۸ استان کشور، نشان‌گر گسترش شاخص‌های بی‌اعتمادی و بدبینی، کاهش احساس همبستگی و پیوند اجتماعی و... بوده است. (دینی ترکمانی، ۱۳۸۵: ۱۵۶).

نکات ذکر شده بیانگر کاهش اعتماد در جامعه می‌باشد. با توجه به فراگیر بودن و شمولیت بالای اعتماد اجتماعی می‌توان آن را به عنوان یک مساله اجتماعی تلقی نمود و به آن پرداخت. عوامل متعددی می‌توانند به اعتماد اجتماعی مرتبط و بر آن تاثیر بگذارند که از جمله آنها می‌توان به دینداری افراد، عام‌گرا بودن آنها، تعاملات اظهاری، پایگاه اقتصادی - اجتماعی و با توجه به جامعه آماری این پژوهش، به درصد جانبازی نیز می‌توان اشاره کرد.

بنابراین با توجه به اهمیت اعتماد اجتماعی ضروری و لازم است که در بین اقشار مختلف جامعه مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد. همانطور که می‌دانیم جنگ یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی است که از آغاز پیدایش انسان همراه و همزاد او بوده است و انسانها همیشه با این پدیده شوم دست و پنجه نرم کرده‌اند. طبیعی است که پدیده جنگ با خود تبعاتی را به همراه آورد، خرابی، ویرانی، کشته و مجروح شدن انسانهای بی‌شمار و... پس مطمئناً عده‌ای از بجا ماندگان صحنه‌های نبرد و جنگ، جانبازان هستند. سرزمین ما نیز در جریان پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و مقابله با تعرضات دشمنان داخلی و خارجی در طول جنگ تحمیلی عراق علیه ایران با تعداد فراوانی از ایثارگران که به درجه جانبازی نائل شده‌اند مواجه است و سازمانی با عنوان بنیاد شهید و امور ایثارگران به منظور حمایت از این گروه که در جریان جنگ از نظر جسمی و روحی دچار آسیب شده‌اند تشکیل شد. بسیاری از این جانبازان کسانی هستند که از کانون گرم خانواده خود، دانشگاهها و محل تحصیل و یا از ادارات و دستگاه‌هایی که در آنجا مشغول کار بوده‌اند به جبهه‌ها اعزام شده‌اند و برای آرامش و

امنیت جامعه و افراد آن، با جانبازی خود سد راه دشمن در تجاوز به کشور شده‌اند. پس جانبازان بعنوان یک گروه اجتماعی که با توجه به جنگ تحمیلی بر کشور تحمیل شدند بعد و اهمیت تازه‌ای در این جامعه (جانبازان) پیدا کرده‌اند که قابل تأمل است. حال سوال این است که: آیا جانبازان که در توسعه حال و آینده کشور مؤثرند و جز سرمایه‌های اصلی کشور هستند و انتظار می‌رود از اعتماد مناسبی برخوردار باشند، از این اعتماد برخوردار هستند؟ در واقع میزان اعتماد اجتماعی جانبازان چقدر است؟ و چه عواملی با اعتماد اجتماعی جانبازان ارتباط دارد؟

مروری بر تحقیقات پیشین

ناتالیا لتکی و جفری اوانز در پژوهشی با عنوان اعتماد اجتماعی و پاسخگویی به تغییرات اقتصادی و سیاسی در غرب اروپای مرکزی در سال ۲۰۰۲، به بررسی اعتماد اجتماعی به عنوان جزء اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی در تأمین ساخت اجتماعی به منظور پیدایش و حفظ ثبات، سیاست‌های دموکراسی آزاد و اقتصادهای تاثیرگذار پرداختند. از نظر آنها نقش اعتماد اجتماعی در این فرایند به جوامع پس از کمونیست در غرب اروپای مرکزی تعمیم می‌یابد، که به تغییرات دوسویه‌ای تن در داده‌اند، تغییراتی از دولت‌های خودکامه با اقتصاد عمومی به سوی جوامعی با اقتصاد بازارهای آزاد. آنها سعی کرده‌اند که نشان دهند، روابط بین اعتماد و مشاهدات دموکراسی جاری در جامعه مورد مطالعه، بر فرآیند صعودی و نزولی نسبتاً متفاوت دلالت دارد، که سطوح اعتماد بیشتری از تاثیر کارایی موسسات اقتصادی و سیاسی انعکاس دارد. همچنین تعمیم دادن مدل‌های توسعه یافته در جوامع دموکراتیک به بافت جوامع پس از کمونیست را مورد شک و سوال قرار می‌دهند، و پایه‌هایی برای درکی دیگر از فرایند تشکیل سرمایه اجتماعی مهیا می‌کنند (Ietki&Evans,2002).

در پژوهشی با عنوان «عام گرایی و عوامل موثر بر آن» محقق با استفاده از روش پیمایشی به سنجش میزان عام گرایی مردم شهر تهران پرداخته است که ابزار سنجش در این پژوهش، پرسشنامه با ۹۱ سوال و گویه می‌باشد. متغیروابسته پژوهش (تمایلات عام گرایانه) با بهره‌گیری از طیف لیکرت و آزمون‌های موقعیتی با ۱۳ گویه و سوال مورد سنجش قرار گرفته است. جامعه آماری شهروندان بالای ۲۰ سال مناطق ۳، ۶ و ۱۶ شهر تهران بوده و نمونه تحقیق ۲۱۲ نفر می‌باشد که به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای به تناسب جمعیت هر منطقه گزینش شده‌اند. در این تحقیق عام گرایی بر اساس تئوری‌های مبادله اجتماعی هومنز و پیتر بلاو به عنوان یک متغیر وابسته تحت تاثیر اعتماد اجتماعی است. این نظریه پردازان اعتماد را واسطه «مبادلات اجتماعی» و «تعهد اجتماعی» می‌دانند. «اعتماد عام» به عنوان حسن ظن شخصی به گروه‌های وسیعتر نسبت به گروه‌های کوچک فAMILI، قومی و دوستی در نظر گرفته شده و سنجیده شده است. این متغیر با سه خرده طیف ۵ گویه‌ای به روش لیکرت سنجیده شده است، نتایج- مرتبط با بحث اعتماد- حاکی از آن است که بیش از ۷۰٪ پاسخگویان، اعتماد تعمیم یافته کمتر از متوسط داشته‌اند، یعنی بیشتر پاسخگویان به گروه‌های کوچک و خاص اعتماد داشته‌اند تا به گروه‌های وسیع و عام. اعتماد افراد پاسخگو در منطقه ۳ (طبقه بالای اجتماعی) تعمیم یافته تر از منطقه ۶ (طبقه متوسط اجتماعی) و منطقه ۶ هم تعمیم یافته تر از منطقه ۱۶ (طبقه پایین اجتماعی) است. بین محل تولد پاسخگو، میزان تحرک فیزیکی- روانی فرد، تحصیلات، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، عام گرایی با اعتماد تعمیم یافته، رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. بین تعداد دوستان، فراوانی و روابط درون گروهی و تعداد فرزندان خانواده با اعتماد تعمیم یافته رابطه معکوس وجود دارد. همچنین اعتماد با نوع مشاغل نیز رابطه معناداری را نشان می‌دهد.

در پژوهش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن، محقق با استفاده از روش پیمایشی و تکنیک مصاحبه یک نمونه ۲۱۰ نفری از شهروندان بین ۲۰ تا ۷۰ سال بر اساس نمونه گیری spss از سه منطقه (خوشه) ۳، ۶، ۱۶ از میان مناطق بیست گانه

تهران انتخاب و با آنها مصاحبه انجام داده است. در این تحقیق واژه اعتماد اجتماعی از دیدگاه نظریه پردازان مختلف تعریف و تحدید شده و آنگاه در سطح فرد (افراد) با ارائه یک مدل تحلیلی بر اساس پشتوانه غنی تئوریک مطرح شده است. مهمترین متغیرهای مستقل وارد شده در این مدل تحلیلی عبارتند از: روابط اجتماعی (اظهاری یا ابزاری بودن رابطه فرد با سایر اعضای جامعه) سرمایه اجتماعی، امنیت، تعهد (تعهد به یک رابطه و تعهد درونی) و مقبولیت اجتماعی. این متغیرها از نظریات افرادی مانند: گیدنز، جانسون و ... استخراج شده‌اند. متغیر وابسته در این تحقیق اعتماد اجتماعی است که ابعاد آن عبارتند از: صداقت، صراحت، اطمینان، سهمیم کردن، تمایلات همکاری جویانه و اعتماد کردن. ابعاد صداقت و اطمینان با استفاده از تکنیک فرافکن و سایر ابعاد متغیر وابسته با استفاده از برش قطبین سنجیده شده‌اند.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که میزان اعتماد اجتماعی در بین پاسخگویان در حد متوسط به بالامی‌باشد و بیشترین میزان اعتماد اجتماعی پاسخگویان مربوط به صراحت می‌باشد.

میانگین اعتماد اجتماعی در مناطق ۳، ۱۶، ۶ به ترتیب سیر نزولی داشته است. میزان اعتماد اجتماعی در بین مردان بیش از زنان بوده و تحصیلات افراد با اعتماد اجتماعی رابطه منفی دارد، سایر متغیرهای مستقل با اعتماد اجتماعی رابطه مستقیم معناداری دارند که از این میان متغیر دگرخواهی با (۴۴٪) بیشترین و امنیت با (۲۱٪) کمترین تاثیر را بر اعتماد اجتماعی دارند.

مبانی و چارچوب نظری

اعتماد در متن کنش‌های انسان نمود پیدا می‌کند، به خصوص در آن دسته از کنش‌ها که جهت‌گیری معطوف به آینده دارند و آن نوعی رابطه کیفی است که به تعبیر کلمن «قدرت عمل کردن را تسهیل می‌کند» (کلمن، ۱۳۷۷: ۲۹۷). اعتماد، بستر تعاملات و روابط اجتماعی و کانون اصلی مفهوم سرمایه اجتماعی است. جامعه‌شناسان

کلاسیک به شکل‌های مختلفی به موضوع اعتماد اجتماعی پرداخته‌اند. به طوری که به نظر آیزنشتات، مهمترین مسئله نظم اجتماعی برای دورکیم و تا حدودی تونیس، اعتماد و همبستگی اجتماعی است، یعنی اینکه بدون انسجام و نوعی اعتماد، پایداری نظم اجتماعی ممکن نیست (چلبی، ۱۳۸۶: ۱۲). تونیس، اعتماد واقعی را تنها در جوامع گمین شافتی می‌بیند که بر اساس ارزشهای دینی و اخلاقی، تقویت می‌شود، ولی در جوامع گزل شافتی، اعتماد واقعی نیست بلکه اعتماد غیر شخصی و تحت تأثیر همکاری‌های اقتصادی، ثروت و یا مهارت و دانش است (میزتال، ۱۳۸۰: ۵۸). به گفته زیمل جامعه صرفاً اسمی برای تعدادی افراد است که از طریق کنش متقابل با یکدیگر پیوند دارند. از اینرو جامعه شناسان باید جامعه را به عنوان آرایشی از اشکال روابط یا اشکال اجتماعی شده مطالعه کنند. برای زیمل رابطه اجتماعی مسلط در جوامع مدرن مبادله است. مبادله شکل خالص و اصلی ترین شکل همه کنش‌های متقابل انسان‌هایی است که در آن منافع دنبال می‌شود، هر کنش متقابل باید همچون مبادله قلمداد شود. مبادله نه تنها به ما ارزش نسبی اشیاء را می‌آموزد - چرا که ما به خاطر چیزهایی که از خود گذشتگی می‌کنیم ارزش گذاری می‌کنیم - بلکه روابط معامله به مثل را هم می‌آموزد که این در نزد زیمل به عنوان عامل سازنده تمام روابط اجتماعی است. یکی از کارکردهای مبادله این است که پیوندی درونی میان افراد ایجاد می‌کند. یکی از مهمترین شرایط مبادله اعتماد است، بدون اعتماد عمومی افراد نسبت به یکدیگر، جامعه تجزیه می‌شود؛ بنابراین اعتماد یکی از مهمترین نیروهای ترکیبی درون جامعه است.

بحث زیمل پاره‌ای از ویژگی‌های اعتماد در شرایط مدرن را بسیار آشکار می‌سازد، عدم قطعیت و تجربه متفاوت اجتماعی، همراه با افزایش فردگرایی نیاز به اعتماد را دوچندان می‌کند. بنابراین اعتماد روابط اجتماعی را مستحکم می‌سازد و از مهمترین نیروهای ترکیبی در جامعه است (میزتال، ۱۳۸۰: ۶۵-۶۳). فوکویاما می‌گوید: «شبکه اعتماد عبارت است از گروهی که بر اساس اعتماد متقابل به یکدیگر، از اطلاعات، هنجارها و ارزش‌های یکسانی در تبادلات فیما بین خود استفاده می‌کنند. از

این رو، اعتماد فیما بین نقش زیادی در تسهیل فرایندها و کاهش هزینه‌های مربوط به اینگونه تبادلات دارد. شبکه اعتماد می‌تواند بین افراد در یک گروه و یا بین گروه‌ها و سازمان‌های مختلف به وجود آید» (علوی، ۱۳۸۰: ۳۴). فوکویاما معتقد است که همه گروه‌هایی که مظهر سرمایه اجتماعی اند دارای نوعی شعاع اعتمادند و به دیگر معنا حلقه‌ای از کسان در هر گروه موجود است که هنجار همکاری در میان آنها عمل می‌کند. اگر سرمایه اجتماعی گروه آثار خارجی مثبت تولید کند، شعاع اعتماد می‌تواند از خود گروه فراتر رود. همچنین ممکن است که شعاع اعتماد کوچک تر از آن باشد که همه اعضای گروه را شامل شود. کماینکه در برخی سازمانهای بزرگ هنجار همکاری تنها در بین رهبری یا کارکنان دائمی گروه تقویت می‌شود. یک جامعه مدرن را می‌توان همچون مجموعه‌ای از شعاع‌های اعتماد متحدالمرکز با لایه‌های روی هم قرار گرفته به تصور درآورد (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۱۷۴-۱۷۱). از نظر کلاوس افه اعتماد به معنای باور به عملی است که از دیگران انتظار می‌رود. این باور بر مبنای این احتمال است که (گروه‌های بخصوصی از) دیگران کارهای بخصوصی را انجام می‌دهند یا از انجام کارهای بخصوصی پرهیز می‌کنند که در هر صورت بر رفاه دیگران یا بر رفاه یک جمع اثر می‌گذارد. اعتماد به معنای این باور است که دیگران با اقدام یا خودداری از اقدام خود به رفاه من/ما کمک می‌کنند و از آسیب زدن به من/ما خودداری می‌کنند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۲۰۹-۲۰۸). گیدنز در بحث اعتماد، به تفاوت بین اعتماد در جوامع سنتی و مدرن می‌پردازد و عوامل ایجاد کننده اعتماد را در جوامع سنتی: نظام خویشاوندی، اجتماع محلی، دین و سنت می‌داند و در جوامع مدرن، نقش این عوامل را بسیار کم‌رنگ تر از پیش دانسته و عامل اصلی ایجاد کننده اعتماد را نظام‌های انتزاعی می‌داند (گیدنز، ۱۳۷۷: ۱۱۳). از دید نظریه پردازان، عوامل زیادی با اعتماد اجتماعی مرتبط هستند و بر آن تأثیر می‌گذارند. یکی از این عوامل دین و ارزش‌های مذهبی است. فوکویاما می‌گوید: «بر به اهمیت دین نه تنها به این خاطر که اخلاق کار ایجاد

می‌کند، بلکه به این خاطر که شبکه‌های اعتمادی بوجود می‌آورد که برای مبادلات ضروری است، اشاره می‌کند (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۰۵-۱۰۲).

گیدنز یکی از زمینه‌های مهم اعتمادساز در جوامع سنتی را دین می‌داند که حس اعتماد به رویدادهای طبیعی و اجتماعی را ایجاد می‌کند و در تعلق زمان و مکان نقش دارد (گیدنز، ۱۳۸۰: ۱۲۲). به طور کلی دین به مردم کمک می‌کند که حرکت به سمت خیر جمعی را درونی کنند و سرمایه اجتماعی را افزایش دهند و در نتیجه، اعتماد به یکدیگر در جامعه افزایش پیدا کند. عام‌گرایی، عاملی است که می‌تواند با اعتماد اجتماعی مرتبط باشد. زیمل در بحث تفکیک اجتماعی و اهمیت گروه‌های اجتماعی، یکی از تحولات ناشی از تفکیک اجتماعی را افزایش تعداد گروه‌های اجتماعی می‌داند که مردم می‌توانند با آن پیوند داشته باشند. افزایش مبادلات و تعدد صحنه‌ها و زمینه‌های تعاملات فرد، زمینه ساز تعهد عام‌گرایانه و نهایتاً سوگیری عام‌گرایانه در تعاملات اجتماعی خواهد بود و یکی از مهمترین شرایط مبادله، اعتماد است. بدون اعتماد عمومی افراد نسبت به یکدیگر، جامعه تجزیه می‌شود (عظیمی‌هاشمی، ۱۳۸۰: ۴۶).

پوتنام معتقد است جامعه‌ای که به عمل متقابل همگانی اتکا کند کارآمدتر از جامعه بی‌اعتماد است. اعتماد چرخ‌های حیات اجتماعی را روغن می‌زند (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۹۸-۹۶).

تعاملات اظهاری یکی دیگر از عواملی می‌باشد که با اعتماد اجتماعی مرتبط است. مسعود چلبی در کتاب جامعه‌شناسی نظم معتقد است رابطه اظهاری، خود فی‌نفسه هدف است. نوعاً این گونه رابطه، گرم و انتشاری است، در رابطه اظهاری نوعی صمیمیت، اعتماد و تعهد وجود دارد (چلبی، ۱۳۸۶: ۱۷-۱۶).

تونیس معتقد است که در واقع این تعاملات از جنبه اظهاری آن را در یک اجتماع گمیشافتی می‌توان مشاهده کرد. بر اساس منطق تونیس، روابط مبتنی بر اعتماد واقعی تنها در گمیشافت وجود دارد (میزتال، ۱۳۸۰: ۵۹-۵۸). پایگاه اقتصادی- اجتماعی نیز

با اعتماد اجتماعی افراد می‌تواند ارتباط داشته باشد. کلاوس افه می‌گوید: ثروتمندان، قدرتمندان و کسانی که اطلاعات زیادی دارند می‌توانند هزینه‌های اعتماد را پردازند، چون به راحتی می‌توانند در هم شکستن اعتماد را تحمل کنند ولی اعتماد کنندگان یا معتمدین کم قدرت تر ممکن است از در هم شکستن رابطه اعتماد به شدت متضرر شوند. در واقع هرچه فرد ثروتمندتر باشد، راحت تر می‌تواند اعتماد کند و از اعتماد دیگران بهره مند شود و بالعکس (تاجبخش، ۱۳۸۴: ۲۲۴-۲۲۰).

درصد جانبازی نیز در این تحقیق با توجه به امکانات و تسهیلاتی که بنیاد شهید در اختیار آنان قرار می‌دهد می‌تواند با اعتماد اجتماعی جانبازان ارتباط داشته باشد. بر مبنای نظریه‌های ذکر شده می‌توان فرضیه‌های زیر را مطرح کرد:

- ۱- به نظر می‌رسد، بین دینداری و میزان اعتماد اجتماعی جانبازان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد، بین عام گرایی و میزان اعتماد اجتماعی جانبازان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد، بین تعاملات اظهاری و میزان اعتماد اجتماعی جانبازان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد، بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی و میزان اعتماد اجتماعی جانبازان رابطه معناداری وجود دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد، بین درصد جانبازی پاسخ گویان و میزان اعتماد اجتماعی آنان رابطه معناداری وجود دارد.

روش تحقیق

روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش «پیمایش» بوده و جمعیت آماری پژوهش را کلیه جانبازان بالای ۲۵ درصد بنیاد شهید و امور ایثارگران شهرستان ری

تشکیل می‌دهند که تعداد کل آن‌ها، ۲۳۷۵ نفر است (۱۹۱۷ نفر جانباز ۲۵ تا ۴۹ درصد، ۳۵۳ نفر جانباز ۵۰ تا ۶۹ درصد و ۱۰۵ نفر جانباز ۷۰ درصد). بر اساس فرمول نمونه‌گیری، حجم نمونه، ۳۱۹ نفر شد. ابتدا جانبازان بالای بیست و پنج درصد بر اساس مطالعات انجام شده و نیز قوانین و مقررات بنیاد شهید و امور ایثارگران - با توجه به درصد جانبازی - به سه گروه تقسیم شدند. سپس در هر گروه، با توجه به تعداد جانبازان و با استفاده از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم جمعیت، تعداد نمونه‌های مورد نیاز در هر گروه مشخص شد. پس از این مرحله با روش تصادفی ساده در هر گروه، پرسشنامه‌ها تکمیل و داده‌های مورد نظر جمع‌آوری شدند. پرسشنامه‌ها به صورت مقیاس‌های چند گویه ای تنظیم شده بود تا علاوه بر بالابردن میزان پاسخ‌گویی، هم امکان شناخت اعتقادات و نگرش‌ها را فراهم نماید و هم سنجش متغیرها در سطح فاصله‌ای، را ممکن گرداند. پرسشنامه‌ها با مراجعه به درب منازل افراد نمونه، پر شد.

تعریف مفاهیم

۱- تعریف نظری و عملیاتی اعتماد اجتماعی ((social Trust : در زبان فارسی اعتماد مترادف با تکیه کردن، وا گذاشتن کار به کسی، اطمینان، وثوق، باور و اعتقاد به کار گرفته شده است.

به اعتقاد پوتنام اعتماد از عناصر ضروری برای تقویت همکاری بوده و حاصل پیش‌بینی پذیری رفتار دیگران است که در یک جامعه کوچک از طریق آشنایی نزدیک با دیگران حاصل می‌شود، اما در جوامع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر یک اعتماد غیر شخصی‌تر یا شکل غیر مستقیمی از اعتماد ضرورت دارد.

اعتماد در میان پیوندهای گروهی به دو شکل مطرح است: اعتماد به افراد خاص و اعتماد به نظام‌های انتزاعی یا تعمیم یافته. اعتماد به افراد خاص دارای دو وجه است: اعتماد به افراد درون گروه و اعتماد به افراد گروه‌های بیرونی (شارع پور، ۱۳۸۰: ۱۰۸). غلامرضا غفاری می‌گوید: «اعتماد اجتماعی دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تایید شده به لحاظ اجتماعی است که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمانها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی شان دارند.» (غفاری، ۱۳۸۰: ۹۹).

با توجه به تعاریف مفهومی که صورت گرفت برای بررسی اعتماد اجتماعی جانبازان، آن را در سه سطح اعتماد فرد به افراد درون گروه، اعتماد فرد به افراد و گروه‌های بیرونی (برون گروهی) که در واقع اعتماد را در روابط بین شخصی می‌سنجد و اعتماد تعمیم یافته (انتزاعی) به اصناف و نهادها مورد سنجش قرار داده ایم، که در مجموع با ۲۳ گویه اعتماد اجتماعی جانبازان مورد سنجش قرار گرفته است. برای سنجش میزان اعتماد درون گروهی جانبازان از هفت گویه زیر استفاده شد:

جانبازان نسبت به یکدیگر اعتماد دارند، ظاهر و باطن جانبازان یکی است، جانبازان رک و پوست کنده حرف می‌زنند، جانبازان روی قول و قرارشان نیستند، می‌توان روی دوستی با جانبازان حساب کرد، جانبازان به نظرات یکدیگر اهمیت نمی‌دهند. و برای اعتماد برون گروهی از هفت گویه زیر استفاده شد: چنانچه یکی از آشنایان شما (به جز اعضاء خانواده) بخواهد از بانک وامی دریافت کند، تا چه حد امکان دارد ضامن ایشان شوید؟ شما تا چه حد معتقدید که اعضاء خانواده شما مطابق با میل شما رفتار می‌کنند؟ شما اقوام و خویشان خود را، تا چه حد قابل اعتماد می‌دانید؟ بیشتر مردم افرادی صادق هستند و در برخورد با آنها نیازی به محتاطانه رفتار کردن نیست؟ چقدر احتمال دارد مسائل و مشکلات خانواده تان را به قصد کمک گرفتن از همسایه با آنها در میان بگذارید؟ کارکنان بنیاد شهید و امور ایثارگران شهر ری قابل اعتماد هستند؟ تا چه حد معتقدید که دوستان شما مطابق میل شما رفتار می‌کنند؟ و برای سنجش میزان اعتماد انتزاعی (تعمیم یافته) از اعتماد به «پلیس و نیروی انتظامی،

معلمان، بنگاهداران، روحانیون، راننده تاکسی، قضات، پزشک‌ها، کسبه و بازاریان و نمایندگان مجلس» استفاده شده است.

۲- جانباز: جانباز^۱ عبارتست از ایثارگری که در جریان تکوین و شکوفایی انقلاب اسلامی، در طول جنگ تحمیلی و حفظ و حراست از دستاوردهای آن از تعرض و تجاوز عوامل داخلی و خارجی و یا هر گونه حوادث مستقیم ناشی از آن به اختلالات و نقصان‌های عارضی جسمی و روانی دچار شده و در نتیجه در روند زندگی فردی و اجتماعی با محدودیت‌هایی مواجه می‌باشد و به منظور حمایت از استمرار حرکت حماسی، فرهنگی و عقیدتی آنان و جبران محدودیت‌های ناشی از نقصان‌ها و اختلالات عارضی تحت پوشش بنیاد قرار گرفته یا می‌گیرد.

۳- دینداری^۲ میزان دینداری عبارت است از: پذیرش تمام یا بخشی از عقاید، اخلاقیات و احکام دینی به نحوی که شخص دیندار خود را ملزم به تبعیت و رعایت این مجموعه بداند. (یغمایی، ۱۳۸۰: ۱۹) شاخص سنجش میزان دینداری در چهار بعد اعتقادی، تجربی، پیامدی و مناسکی، شامل ۱۴ گویه شد که بیشتر گویه‌ها در تحقیقات قبلی، آزمون و مناسب سنجش دینداری ایرانیان تشخیص داده شده‌اند.

۴- عام‌گرایی: در معنای پارسونزی، عام‌گرایی به این معناست که کنشگران در موقعیت‌های مختلف به سوگیری بر اساس ضوابط و استانداردهای عام آن موقعیت هدایت می‌شوند و نوع رابطه خاص کنشگر با موقعیت محور، مورد توجه نمی‌باشد (عظیمی‌هاشمی، ۱۳۷۳: ۶۵) به عبارت دیگر، کنشگر نسبت به سایر کنشگران یا موضوعات اجتماعی تا چه حد بر اساس ضوابط عام مربوط به موقعیت عمل می‌کند (عام‌گرایی) و یا به چه میزان نوع رابطه خاص (موضوعات، کنشگران) را مد نظر قرار می‌دهد (چلبی، ۱۳۸۶: ۱۵۹). به منظور سنجش میزان عام‌گرایی با طرح موقعیت‌های

۱ - ماده ۱۴ و ماده ۴ قانون استخدام کشوری مصوبه ۶۱/۶/۱۶ و ۶۴/۱۱/۶ مجلس شورای اسلامی.

مختلف برای پاسخگویان، دوراهی‌های تصمیم‌گیری در هر موقعیت بیان شده و نحوه عمل احتمالی فرد در این موقعیت مورد سوال قرار گرفته است. برای سنجش عام‌گرایی از پنج گویه استفاده شده است.

۵- تعاملات اظهاری: شکلی از مناسبات اجتماعی است که از ملاحظات اقتصادی و حساس‌گری بر کنار است، در این نوع رابطه، دیگران به عنوان وسیله برای رسیدن به هدف تلقی نمی‌شوند، و عاطفه عامل اصلی پیوند میان افراد است (چلبی، ۸۶: ۱۷ و امیرکافی، ۸۰: ۲۷). این مفهوم، با شاخصی سه گویه ای سنجیده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات:

داده‌ها، پس از جمع‌آوری، با استفاده از نرم افزار spss، وارد کامپیوتر شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

مشخصات پاسخ‌گویان

جدول ۱- توزیع پاسخ‌گویان براساس سن

درصد	فراوانی	سن
۱۰	۳۲	۳۵-۳۹
۴۷/۶	۱۵۲	۴۰-۴۴
۲۶	۸۳	۴۵-۴۹
۱۶/۳	۵۲	۵۰ ⁺
۱۰۰	۳۱۹	جمع

میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط ... / ۱۰۳

میانگین سنی پاسخ گویان ۴۵ سال و میانه ۴۴ بوده است. براساس جدول ۱، سنین ۴۰-۴۴ بیشترین درصد و سنین ۳۵-۳۹، کمترین درصد پاسخگویان را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۲- توزیع میزان تحصیلات پاسخ گویان

سطح سواد	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیردیپلم	۸۲	۲۵/۷	۲۵/۷
دیپلم	۱۲۴	۳۸/۹	۶۴/۶
فوق دیپلم	۶۲	۱۹/۴	۸۴
لیسانس و بالاتر	۵۱	۱۶	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

مد تحصیلات پاسخ گویان دیپلم بوده و ۹/۳۸ درصد آنان دارای این مدرک هستند. ۲۵/۷ درصد زیردیپلم و پاسخ گویان دارای تحصیلات عالی، ۴/۳۵ درصد را شامل می‌شوند.

جدول ۳- توزیع فراوانی و درصد، درصد جانبازان

درصد جانبازی	فراوانی	درصد
۲۵-۴۹	۲۵۷	۸۰/۶
۵۰-۶۹	۴۸	۱۵
۷۰	۱۴	۴/۴
جمع	۳۱۹	۱۰۰

همانطور که قبلاً اشاره شد با توجه به نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب، براساس جدول ۳، ۶/۸۰ درصد جانبازان درصد جانبازی‌شان بین ۴۹ تا ۲۵ درصد، ۱۵ درصد جانبازان درصد جانبازی‌شان بین ۶۹ تا ۵۰ درصد و ۴/۴ درصد جانبازان درصد جانبازی‌شان ۷۰ بوده است. مد متعلق به جانبازان ۴۹ تا ۲۵ درصد می‌باشد.

جدول ۴- توزیع فراوانی و درصد ناحیه مجروحیت پاسخگویان

درصد	فراوانی	ناحیه مجروحیت
۸/۲	۲۶	قطع عضو
۱۷/۳	۵۵	اعصاب و روان
۲۰/۹	۶۷	شیمیایی
۵۰/۸	۱۶۲	جراحت در سایر اعضا
۹۷/۴	۳۱۰	جمع

براساس جدول ۴ از مجموع جانبازان ۸/۲ درصد قطع عضو، ۱۷/۳ درصد اعصاب و روان، ۲۰/۹ درصد شیمیایی و ۵۰/۸ درصد دارای جراحت در سایر اعضا بوده‌اند. مد ناحیه مجروحیت جانبازان، متعلق به جراحت در سایر اعضا بوده است.

جدول ۵- توزیع فراوانی و درصد وضعیت مسکن پاسخگویان

درصد	فراوانی	وضعیت مسکن
۶۱/۱	۱۹۵	شخصی
۳۲	۱۰۲	استیجاری
۶/۹	۲۲	وراثتی
۱۰۰	۳۱۹	جمع

میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط ... / ۱۰۵

بر اساس جدول ۵، وضعیت مسکن ۶۱/۱ درصد پاسخگویان در مسکن شخصی، ۳۲ درصد پاسخگویان در مسکن استیجاری و ۶/۹ درصد پاسخگویان در منزل وراثتی زندگی می‌کنند. مد وضعیت مسکن پاسخ گویان، شخصی است.

جدول ۶- توزیع فراوانی و درصد میزان درآمد پاسخگویان

درآمد	فراوانی	درصد
زیر ۳۰۱۰۰۰ تومان	۲۴	۷/۵
۳۰۱۰۰۰ تا ۶۰۰۰۰۰	۱۸۴	۵۷/۷
۶۰۱۰۰۰ تا ۹۰۰۰۰۰	۶۱	۱۹/۱
۹۰۱۰۰۰ به بالا	۴۰	۱۲/۵
جمع	۳۰۹	۹۶/۸

میانگین درآمد پاسخ گویان ۶۰۱۰۰۰ هزار تومان و مد درآمد ایشان بین ۳۰۱ هزار تومان تا ۶۰۰ هزار تومان بوده است. ۵۷/۷ درصد پاسخگویان دارای درآمد ۶۰۰ تا ۳۰۱ هزار تومان، ۳۱/۶ درصد دارای درآمد بالای ۶۰۱ هزار تومان، ۷/۵ درصد دارای درآمد زیر ۳۰۱ هزار تومان هستند، و ۱/۳ درصد پاسخگویان نیز به این سوال جواب نداده‌اند.

میزان اعتماد اجتماعی پاسخ گویان

جدول ۷ نحوه توزیع اعتماد به درون گروه پاسخ گویان را نشان می‌دهد:

بر اساس جدول ۷، ۱۶/۹ درصد پاسخ‌گویان نسبت به درون گروه خود که جانبازان هستند اعتماد زیادی دارند، ۱۸/۵ درصد هم اعتمادشان به درون گروه کم است و ۶۴/۶ درصد پاسخ‌گویان اعتماد درون گروهی‌شان را در حد متوسط عنوان نموده‌اند. مد اعتماد به درون گروه پاسخ‌گویان، متوسط می‌باشد.

جدول ۷- توزیع فراوانی و درصد اعتماد درون گروهی پاسخ‌گویان

اعتماد درون گروهی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیاد	۵۴	۱۶/۹	۱۶/۹
متوسط	۲۰۶	۶۴/۶	۸۱/۵
کم	۵۹	۱۸/۵	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

جدول ۸- توزیع فراوانی و درصد اعتماد برون گروهی پاسخ‌گویان

اعتماد برون گروهی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیاد	۶۷	۲۱	۲۱
متوسط	۲۰۰	۶۲/۷	۸۳/۷
کم	۵۲	۱۶/۳	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط ... / ۱۰۷

بر اساس جدول ۸، ۲۱ درصد پاسخ‌گویان اعتماد برون گروهی زیادی، ۶۲/۷ درصد اعتماد برون گروهی متوسط و ۱۶/۳ درصد اعتماد برون گروهی کمی دارند. مد اعتماد برون گروهی پاسخ‌گویان، متوسط می‌باشد.

جدول ۹- توزیع فراوانی و درصد اعتماد تعمیم یافته پاسخ‌گویان

اعتماد تعمیم یافته	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
زیاد	۵۵	۱۷/۲	۱۷/۲
متوسط	۱۸۴	۵۷/۷	۷۴/۹
کم	۸۰	۲۵/۱	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

بر اساس جدول ۹، ۱۷/۲ درصد پاسخ‌گویان اعتماد تعمیم یافته زیاد، ۵۷/۷ درصد پاسخ‌گویان اعتماد تعمیم یافته متوسط و ۲۵/۱ درصد هم اعتماد تعمیم یافته کمی دارند. اعتماد تعمیم یافته با توجه به اعتماد درون گروهی و برون گروهی کمی پایین‌تر است. مد اعتماد تعمیم یافته پاسخ‌گویان، متوسط می‌باشد.

جدول ۱۰- توزیع فراوانی و درصد اعتماد اجتماعی کل پاسخ‌گویان

اعتماد اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بالا	۶۷	۲۱	۲۱
متوسط	۱۹۰	۵۹/۶	۸۰/۶
پایین	۶۲	۱۹/۴	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

بر اساس جدول ۱۰، ۲۱ درصد پاسخگویان اعتماد اجتماعی بالا، ۵۹/۶ درصد اعتماد اجتماعی متوسط و ۱۹/۴ درصد اعتماد اجتماعی پایینی دارند. درکل می‌توان گفت که جانبازان از اعتماد اجتماعی متوسط به بالایی برخوردار هستند. مد اعتماد اجتماعی پاسخ گویان، متوسط می‌باشد.

توصیف متغیرهای مستقل پژوهش:

میزان دینداری پاسخ گویان، درچهار بعد اعتقادی، پیامدی، تجربی و مناسکی سنجیده شد. جدول ۱۱ نحوه توزیع شاخص آن را نشان می‌دهد.

جدول ۱۱- توزیع درصد شاخص‌های میزان دینداری پاسخ گویان

ابعاد دینداری	قوی	متوسط	ضعیف
بعد اعتقادی	۹۴	۵/۳	۰/۶
بعد تجربی	۶۲/۱	۳۳/۸	۴/۱
بعد پیامدی	۵۹/۲	۳۵/۱	۵/۷
بعد مناسکی	۲۹/۸	۵۰/۵	۱۹/۷
دینداری کلی	۵۸/۶	۳۷/۳	۴/۱

بر اساس جدول ۱۱، بعد اعتقاد دینی که به باورهای پایه ای مسلم که ناظر به شهادت دادن به وجود خداوند و معرفی ذات اوست. در ۹۴ درصد جانبازان، قوی است. بعد تجربی دینی که به احساس ارتباط و نزدیکی با خداوند بر می‌گردد، در ۶۲/۱ درصد جانبازان، قوی است. بعد پیامدی دینداری پاسخ گویان هم همانند بعد تجربی، قوی است، اما بعد مناسکی که عبادات و اعمال مشخصی است که دین اسلام به پیروان خود توصیه اکید و واجب برای انجام آن دارد، نسبت به سایر ابعاد کمی ضعیف‌تر است

میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط ... / ۱۰۹

و ۲۹/۸ درصد در این بعد قوی هستند. در کل می‌توان گفت که جانبازان از میزان دینداری قوی برخوردار هستند. ۵۸/۶ پاسخ گویان دارای دینداری قوی، ۳۷/۳ درصد دارای دینداری متوسط و ۴/۱ درصد دارای دینداری ضعیف هستند.

جدول ۱۲- توزیع فراوانی و درصد میزان عام‌گرایی پاسخگویان

میزان عام‌گرایی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بالا	۵۶	۱۷/۶	۱۷/۶
متوسط	۲۱۶	۶۷/۷	۸۵/۳
پایین	۴۷	۱۴/۷	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

براساس جدول ۱۲، ۱۷/۶ درصد پاسخ گویان، در موقعیت‌های مختلف به سوگیری براساس ضوابط و استانداردهای عام آن موقعیت عمل می‌کنند و از عام‌گرایی بالایی برخوردار هستند، ۶۷/۷ درصد پاسخ گویان از عام‌گرایی در حد متوسط و ۱۴/۷ درصد از عام‌گرایی پایینی برخوردارند و توجه به روابط خاص دارند. مد عام‌گرایی پاسخ گویان، متوسط می‌باشد

جدول ۱۳- توزیع فراوانی و درصد تعاملات اظهاری پاسخگویان

تعاملات اظهاری	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بالا	۷۱	۲۲/۳	۲۲/۳
متوسط	۲۱۰	۶۵/۸	۸۸/۱
پایین	۳۸	۱۱/۹	۱۰۰
جمع	۳۱۹	۱۰۰	-

براساس یافته‌های جدول ۱۳، ۲۲/۳ درصد پاسخ‌گویان، جنبه اظهارهای تعاملاتشان در حد بالایی است و به عبارتی از ملاحظات اقتصادی و حسابگری برکنار است و به تعامل به عنوان هدف نگاه می‌کنند نه وسیله. ۶۵/۸ درصد تعاملات اظهاریشان در حد متوسط و ۱۱/۹ درصد تعاملات اظهاریشان پایین می‌باشد. مد تعاملات اظهاری پاسخ‌گویان، متوسط می‌باشد.

جدول ۱۴- توزیع فراوانی و درصد پایگاه اقتصادی - اجتماعی پاسخگویان

پایگاه اقتصادی-اجتماعی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
بالا	۷۳	۲۲/۹	۲۲/۹
متوسط	۱۵۴	۴۸/۳	۷۱/۲
پایین	۸۲	۲۵/۷	۹۶/۹
جمع	۳۰۹	۹۶/۹	-

براساس جدول ۱۴، ۲۲/۹ درصد پاسخگویان دارای پایگاه اقتصادی- اجتماعی بالا، ۴۸/۳ درصد پاسخگویان دارای پایگاه اقتصادی- اجتماعی متوسط و ۲۵/۷ درصد پاسخگویان پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین هستند. و ۳/۱ درصد پاسخی نداده‌اند. نمای پایگاه پاسخ‌گویان در حد متوسط است.

بررسی و آزمون فرضیات

فرضیه اول: «بین دینداری با میزان اعتماد اجتماعی جانبازان بنیاد شهید و امور

ایشان‌گران شهرستان ری رابطه وجود دارد.»

از آن جایی که متغیر مستقل (دینداری) و وابسته (اعتماد اجتماعی) در سطح سنجش فاصله‌ای قابل اندازه‌گیری است. پس برای سنجش رابطه بین این دو متغیر از آزمون t پیرسون استفاده شده است.

با توجه به نتایج بدست آمده از انجام ضریب همبستگی پیرسون، از آنجایی که مقدار $\text{sig}=0/000$ می‌باشد، و مقدار sig کمتر از $0/05$ بوده، وجود رابطه معنادار بین دینداری و اعتماد اجتماعی نمایان می‌شود. با این وجود فرضیه اول که مدعی است بین دینداری و اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد تایید می‌شود که نشانگر تایید نظریه‌های مرتبط با موضوع هم هست. البته گیدنز، این رابطه را در جوامع مدرن ضعیف می‌داند و آن را متعلق به جوامع سنتی می‌داند. از آن جا که ایران در حال گذار از دوره سنت به دوره مدرنیسم است - اگرچه مراحل زیادی از این گذر طی شده است - و به دلیل مسلمان بودن، هنوز هم برخی از ارزشهای سنتی در کشور از اعتبار کافی برخوردارند. و این رابطه در بین جانبازان قوی است.

همچنین مقدار ضریب همبستگی برابر با $0/430$ شده است؛ که نشان دهنده این است که شدت و رابطه همبستگی بین دو متغیر در حد متوسط است، و مثبت بودن عدد به دست آمده نشان دهنده مثبت بودن جهت رابطه می‌باشد. می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش دینداری جانبازان، اعتماد اجتماعی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه دوم: «بین عام‌گرایی با میزان اعتماد اجتماعی جانبازان بنیاد شهید و امور

ایثارگران شهرستان ری رابطه وجود دارد».

با توجه به نتایج بدست آمده از انجام ضریب همبستگی پیرسون، از آنجایی که مقدار $\text{sig}=0/000$ می‌باشد، و مقدار sig کمتر از $0/05$ بوده وجود رابطه معنادار بین عام‌گرایی و اعتماد اجتماعی نمایان می‌شود. با این وجود فرضیه دوم که مدعی است بین عام‌گرایی و اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد تایید می‌شود که در عین حال، نشانگر تایید تئوری‌های مرتبط با موضوع هم می‌باشد. پوتنام می‌گوید جامعه‌ای که به عمل متقابل همگانی اتکا کند کارآمدتر از جامعه بی‌اعتماد است و اعتماد

چرخ‌های حیات اجتماعی را روغن می‌زند. همچنین مقدار ضریب همبستگی برابر با $0/626$ شده است؛ که نشان دهنده این است که شدت و رابطه همبستگی بین دو متغیر قوی است، و مثبت بودن عدد به دست آمده نشان دهنده مثبت بودن جهت رابطه می‌باشد. پس می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش عام گرایی جانبازان، اعتماد اجتماعی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه سوم: «بین تعاملات اظهاری با میزان اعتماد اجتماعی جانبازان بنیاد شهید

و امور ایثارگران شهرستان ری رابطه وجود دارد».

با توجه به نتایج بدست آمده از انجام ضریب همبستگی پیرسون، از آنجایی که مقدار $sig=0/000$ می‌باشد، و مقدار sig کمتر از $0/05$ بوده، وجود رابطه معنادار بین تعاملات اظهاری و اعتماد اجتماعی نمایان می‌شود. با این وجود فرضیه سوم که مدعی است بین تعاملات اظهاری و اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد تایید می‌شود که نشانگر تایید نظریه مرتبط با موضوع نیز می‌باشد. مسعود چلبی معتقد است در تعاملاتی که وجه اظهاری دارند، رابطه اظهاری خود فی نفسه هدف است و نوعاً این گونه رابطه، گرم و انتشاری است. در رابطه اظهاری نوعی صمیمیت، اعتماد و تعهد وجود دارد، و کنشگران (فردی، جمعی) درگیر در رابطه، رفاه حال یکدیگر را در نظر می‌گیرند.

همچنین مقدار ضریب همبستگی برابر با $0/653$ شده است؛ که نشان دهنده این است که شدت و رابطه همبستگی بین دو متغیر قوی است، و مثبت بودن عدد به دست آمده نشان دهنده مثبت بودن جهت رابطه می‌باشد. می‌توان نتیجه گرفت که با افزایش تعاملات اظهاری جانبازان، اعتماد اجتماعی آن‌ها نیز افزایش می‌یابد.

فرضیه چهارم: «بین پایگاه اقتصادی - اجتماعی با میزان اعتماد اجتماعی جانبازان

بنیاد شهید و امور ایثارگران شهرستان ری رابطه وجود دارد».

از آن جایی که متغیر مستقل (پایگاه اقتصادی- اجتماعی) و وابسته (اعتماد اجتماعی) در سطح سنجش فاصله ای قابل اندازه گیری است. پس برای سنجش رابطه بین این دو متغیر از آزمون I پیرسون استفاده شده است.

با توجه به نتایج بدست آمده از انجام ضریب همبستگی پیرسون، از آنجایی که مقدار $\text{sig}=0/000$ می باشد، و چون مقدار sig کمتر از $0/05$ بوده وجود رابطه معنادار بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی و اعتماد اجتماعی نمایان می شود. با این وجود فرضیه چهارم که مدعی است بین پایگاه اقتصادی- اجتماعی و اعتماد اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد تایید می شود که نشانگر تایید نظریه مرتبط با موضوع هم می باشد. بطوری که کلاوس افه بیان می کند هر چه فرد ثروتمندتر باشد و از پایگاه بالایی برخوردار باشد، راحت تر می تواند اعتماد کند و از اعتماد دیگران نیز بهره مند شود و در برابر از میان رفتن رابطه اعتماد، کمتر آسیب پذیر خواهد بود و بالعکس.

همچنین مقدار ضریب همبستگی برابر با $0/263$ شده است؛ که نشان دهنده این است که شدت و رابطه همبستگی بین دو متغیر ضعیف است، و مثبت بودن عدد به دست آمده نشان دهنده مثبت بودن جهت رابطه می باشد. پس می توان نتیجه گرفت که با افزایش پایگاه اقتصادی- اجتماعی جانبازان، اعتماد اجتماعی آنها نیز افزایش می یابد. **فرضیه پنجم:** «بین درصد جانبازی با میزان اعتماد اجتماعی جانبازان بنیاد شهید و امور ایثارگران شهرستان ری رابطه وجود دارد».

از آنجا که متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی) در سطح فاصله ای است و تعداد طبقات متغیر مستقل (درصد جانبازی) کم است، از تحلیل واریانس (ANOVA) برای بررسی سطح معنی داری بین آنها استفاده شده است.

جدول ۱۵- آماره‌های توصیفی برای سطوح مختلف متغیر مستقل (درصد جانبازی)
بر حسب متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی)

حداکثر	حداقل	فواصل اطمینان ۹۵ درصد برای اطمینان		خطای معیار	انحراف معیار	میانگین	تعداد	
		Upper Bound	Lower Bound				N	
۹۸	۳۸	۶۹/۱۷	۶۶/۰۹	۰/۷۸۱	۱۲/۵۲۷	۶۷/۶۳	۲۵۷	۲۵-۴۹
۱۰۰	۵۷	۸۱/۸۲	۷۴/۵۵	۱/۸۰۷	۱۲/۵۲۲	۷۸/۱۹	۴۸	۵۰-۶۹
۱۰۰	۶۳	۹۹/۱۲	۸۱/۵۹	۴/۰۵۸	۱۵/۱۸۴	۹۰/۲۶	۱۴	۷۰
۱۰۰	۳۸	۷۱/۷۴	۶۸/۶۹	۰/۷۷۵	۱۳/۸۴۸	۷۰/۲۲	۳۱۹	جمع

نتایج بررسی‌های آماری بین دو متغیر، نشانگر آن است که میانگین نمره اعتماد اجتماعی کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۲۵ تا ۴۹ است ۶۷/۶۳، کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۵۰ تا ۶۹ است ۷۸/۱۹، و کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۷۰ است میانگین اعتماد اجتماعی شان ۹۰/۲۶ بوده است.

با توجه به مقدار F که برابر با ۳۲/۶۶۴ و سطح معناداری که کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد، در این راستا تحلیل واریانس یک طرفه معنادار شده است، که نشان دهنده تفاوت معناداری بین درصد جانبازی و اعتماد اجتماعی پاسخ‌گویان است. پس می‌توان گفت که رابطه بالا تایید می‌شود، بدین صورت که هرچه جانبازان درصد بالاتری داشته باشند، اعتماد اجتماعی آنان نیز افزایش می‌یابد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش اعتماد اجتماعی به عنوان مولفه اصلی سرمایه اجتماعی مورد سنجش قرار گرفته است. اعتماد اجتماعی قدرت عمل کردن را تسهیل می‌نماید و تقویت‌کننده نظم و انسجام اجتماعی است. همانطور که اشاره شد، اعتماد اجتماعی، دلالت بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأیید شده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمانها و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند، دارد. با افزایش اعتماد اجتماعی، مشارکت مدنی، رفاه جمعی و امنیت وجودی تأمین می‌شود و بالعکس، نبود آن موجب افزایش انحرافات، نابسامانی‌ها و بی‌نظمی می‌شود. هدف این تحقیق، بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مرتبط با آن در بین جانبازان بنیاد شهید و امور ایثارگران شهرستان ری بود. برای این کار نمونه‌ای از جانبازان بالای بیست و پنج درصد شهرستان ری با حجم نمونه ۳۱۹ نفر مورد مطالعه قرار گرفتند. در این پژوهش برای تعمیق و تدقیق اعتماد اجتماعی از یک سو شعاع محدود که در واقع اعتماد بین شخصی بین جانبازان و گروه‌های اطراف بوده (درون و برون گروهی)، و از سوی دیگر شعاع تقریباً تعمیم یافته اعتماد جانبازان به نهادها و اصناف مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است. یافته‌های اعتماد اجتماعی کل، نشان دهنده آن است که اعتماد اجتماعی ۲۱ درصد از جانبازان بالا، ۵۹/۶ درصد در حد متوسط و ۱۹/۴ درصد در حد پایین بوده است، که در مجموع می‌توان گفت جانبازان از اعتماد اجتماعی متوسط به بالایی برخوردار هستند.

آزمون فرضیه اول که رابطه میزان اعتماد اجتماعی و دینداری پاسخ‌گویان را می‌سنجید، با همبستگی متوسط (۰/۴۳۰) و سطح معناداری بالا تأیید شد، سایر فرضیات هم با سطح معناداری بالا و همبستگی متوسط و بالایی تأیید شدند. از آن جا که در چارچوب نظری این پژوهش از نظریه‌های متفاوتی از جمله، گیدنز، فوکویاما، پوتنام، تونیس، زیمل، کلاوس افه و... استفاده شده بود، بیشتر نظریات تأیید شدند. گیدنز از لحاظ اعتماد سازی دین را متعلق به جوامع سنتی دانسته است و این رابطه

را در جوامع مدرن ضعیف می‌داند و از آن جا که کشور ایران در حال گذار از جامعه سنتی به جامعه مدرن است و اگر چه مراحل از این گذار طی شده است اما هنوز هم برخی از ارزشهای سنتی در کشور از اعتبار کافی برخوردار هستند، پس در کل نمی‌توان نظرات گیدنز را در جامعه مورد تایید قرار داد، زیرا گیدنز به شرایط اعتماد در جوامع در حال گذار توجه نکرده - آن هم در شرایطی که شاید حدود نیمی از کشورهای جهان در این شرایط به سر می‌برند - و فقط به دو بخش سنتی و مدرن توجه کرده است. همچنین فرضیه آخر پژوهش نیز با توجه به آزمون فرضیات نشان می‌دهد که بین درصد جانبازی و اعتماد اجتماعی پاسخگویان تفاوت معناداری وجود دارد، مقدار $f(32/664)$ ($sig=0/000$). نتایج بررسی‌های آماری بین دو متغیر، نشانگر آن است که میانگین نمره اعتماد اجتماعی کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۲۵ تا ۴۹ است ۶۷/۶۳، کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۵۰ تا ۶۹ است ۷۸/۱۹، و کسانی که درصد جانبازی آن‌ها ۷۰ به بالا است ۹۰/۲۶ بوده است. پس می‌توان گفت که با افزایش درصد جانبازی جانبازان، اعتماد اجتماعی آنان نیز افزایش می‌یابد. با توجه به اینکه محقق در بنیاد مشغول خدمت رسانی به این گروه بوده و آشنایی نزدیک با جانبازان دارد، شاید بتوان گفت که توجهات بیشتر بویژه در زمینه درآمدی و امکانات رفاهی و...، همچنین دید و بازدیدهای بیشتر مسئولین از جانبازان درصدهای بالاتر در اعتماد اجتماعی ایشان تاثیر گذار بوده است، و بالعکس، شاید توجه کمتر در زمینه‌های یاد شده به جانبازان زیر پنجاه درصد بر اعتماد اجتماعی این دسته از جانبازان موثر بوده است.

با توجه به اینکه میانگین نمره اعتماد اجتماعی در بین جانبازان بیست و پنج درصد تا چهل و نه درصد در مقایسه با جانبازان بالای پنجاه درصد کمی پایین‌تر بوده، پیشنهاد می‌شود که به صورت مفصل و مجزا در تحقیقات بعدی به میزان اعتماد اجتماعی این گروه و عواملی که می‌تواند در افزایش و یا کاهش اعتماد آنها موثر باشد پرداخته شود.

همچنین تشویق به ایجاد و تقویت نهادهای اجتماعی یکی از راه‌حل‌های ساختاری برای افزایش هر چه بیشتر اعتماد اجتماعی در بین تمام گروه‌های جامعه است. افراد در قالب نهادهای اجتماعی دارای هویت مشترک شده و زمینه ایجاد همکاری‌های گروهی در آنان ایجاد می‌شود، و نتیجه فعالیت گروهی موفق، تقویت شبکه‌های اعتماد است.

منابع

- امیرکافی، مهدی. (۱۳۸۰)، اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن، فصلنامه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸.
- باربارا و میزتال. (۱۳۸۰)، بررسی مفهوم اعتماد در میان جامعه‌شناسان کلاسیک. ترجمه: ناصرالدین غراب، نمایه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸.
- تاجبخش، کیان. (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران، نشر شیرازه، چاپ اول.
- چلبی، مسعود. (۱۳۸۶)، جامعه‌شناسی نظم، تهران: نشر نی، چاپ چهارم.
- حشمت یغمایی، محمد تقی. (۱۳۸۰)، دینداری نوجوانان و عوامل موثر بر آن، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی.
- دینی ترکمانی، علی. (۱۳۸۵)، تبیین افول سرمایه اجتماعی، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۳.
- زتومکا، پیوتر. (۱۳۸۴)، اعتماد یک نظریه جامعه‌شناختی، ترجمه: فاطمه گلابی، تبریز، انتشارات ستوده، چاپ اول.

- شارع پور، محمد. (۱۳۸۰)، فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن، نامه انجمن جامعه شناسی ایران، سال اول، شماره ۳.
- عظیمی‌هاشمی، مژگان. (۱۳۸۰)، بررسی رابطه اعتماد اجتماعی و سوگیری عام گرایانه در تعاملات اجتماعی، نمایه پژوهش، سال پنجم، شماره ۱۸.
- عظیمی‌هاشمی، مژگان. (۱۳۷۳)، عام‌گرایی و عوامل موثر بر آن، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهشگری علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی.
- علوی، بابک. (۱۳۸۰)، نقش سرمایه اجتماعی در توسعه، ماهنامه تدبیر، دوره ۱۲، شماره ۱۱۶.
- غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰)، تبیین عوامل اجتماعی و فرهنگی موثر بر مشارکت اجتماعی و اقتصادی سازمان یافته به عنوان مکانیسمی برای توسعه روستایی ایران، پایان‌نامه دکتری، دانشکده علوم اجتماعی تهران
- فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹)، پایان‌نظم (پایان سرمایه اجتماعی و حفظ آن)، تهران، انتشارات جامعه ایرانیان، چاپ اول.
- کلمن، جیمز. (۱۳۷۷)، بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه: منوچهر صبوری، تهران، نشر نی، چاپ اول.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۰)، ۱۹۸۹ پایان قرن بیستم بود، گفتگو با آنتونی گیدنز، ترجمه: نیکو سرخوش، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۴۸-۴۷، ۶۲-۵۰.
- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۷)، پیامدهای مدرنیته، ترجمه: محسن ثلاثی، تهران، نشر مرکز، چاپ اول.
- ناطق پور، محمد جواد؛ فیروزآبادی، سید احمد. (۱۳۸۴)، بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل‌گیری آن در شهر تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره ششم، شماره ۴.

- Letki, Natalia. Evans, Geoffrey. (2002). Social Trust and Responses to Political and Economic Transformation in east. Central Europe- NFField collg – Eoxford.